

FACILITEITEN (naar het Frans *facilités*, letterlijk: gemakkelikheden, tegemoetkomingen): algemeen gebruikte onofficiële uitdrukking in België voor speciale wettelijke taalregelingen in gemeenten met een belangrijke anderstalige minderheid maar gelegen in een officieel eentalig gebied.

In een ruime betekenis begint de geschiedenis van de taalfaciliteiten bij de eerste taalwet van 1873, die bepaalde dat in de Vlaamse provinciën en in de gerechtelijke arrondissementen Brussel en Leuven “de magistraten en ministeriële officieren in strafrecht verplicht zijn het recht in het Nederlands te bedienen in alle zaken, waar het niet vastgesteld zal

worden, dat de beschuldigde of de overtreder de Franse taal machtig is en liever heeft dat men dezelve bezigt". Vijf jaar later, in 1878, volgde de wet op het taalgebruik in bestuurszaken, die de Franstalige minderheid in Vlaanderen volledige bescherming verleende. Ook deze wet was alleen van toepassing in Vlaanderen; voor Wallonië, waar nochtans vele duizenden Vlaamse inwijkelingen woonden, werd niets dergelijks voorzien. De wet van 1878 werd in 1921 door een nieuwe vervangen die, behalve de aanhechting van Haren, Laken en Neder-over-Heembeek bij de stad Brussel, en die van Sint-Pieters-Woluwe en Sint-Stevens-Woluwe (deze laatste annexatie werd in 1932 ongedaan gemaakt) bij de agglomeratie Brussel, in heel België het taalgebruik der gemeenten regelde op basis van de tienjaarlijkse volks- en talentelling. Deze wet erkende voor het eerst het territorialiteitsbeginsel inzake taalwetgeving, maar op vraag van 20% van de kiezers of van 15.000 kiezers in gemeenten met 70.000 inwoners zouden de gemeenten naar buiten tweetalig worden; voor de taal der binnendiensten beslisten de gemeenten zelf. De wet van 1932 op het taalgebruik in bestuurszaken bevestigde de wettelijke eentaligheid van de vier Vlaamse provinciën en de arrondissementen Leuven en Brussel (min de tweetalige Brusselse agglomeratie) en de eentaligheid van het Waalse landsgedeelte. In de Brusselse agglomeratie en in taalgrensgemeenten waar een taalminderheid van 30% woonde werd een uitwendige tweetaligheid ingevoerd; in het tweetalige Brussel bepaalden de gemeenten zelf de taal van de inwendige diensten. De onderwijstaalwet van 1932 voorzag in de eentaligheid van rijks- en vrij onderwijs in respectievelijk Vlaanderen en Wallonië; in het tweetalige Brussel bleef het oude beginsel 'moedertaal= onderwijstaal' van kracht. In Vlaanderen werd Franstalig onderwijs van dan af onwettig, met uitzondering van de binnen het lager onderwijs in Vlaanderen voor Franstalige kinderen toegestane Transmutatieklassen, dat wilde zeggen klassen met taalfaciliteiten die voor de geleidelijke overgang zorgden naar Nederlandstalig middelbaar onderwijs. Het beginsel streektaal-voertaal ligt eveneens aan de basis van de nieuwe wet op het taalgebruik in gerechtszaken (1935), al werden ook hier in het Vlaamse land nog enkele toegevingen gedaan aan de Franstaligen.

Bij de nieuwe taalwetten van na de Tweede Wereldoorlog is, inzake faciliteiten, vooreerst die van 1962 van belang betreffende de vastlegging van de Vlaams-Waalse taalgrens en voorts vooral die

welke het taalgebruik regelde te Brussel en omgeving. Bij de vastlegging van de taalgrens werd het aantal taalgrensgemeenten met faciliteiten van 18 tot 25 uitgebreid. Twaalf van die gemeenten hoorden bij Vlaanderen of het Nederlandstalig gebied: Mesen, Spiere, Helkijn, Ronse, Bever, Herstappe en de zes Voergemeenten (Voeren); dertien hoorden bij Wallonië: Flobecq (Vloesberg), Enghien (Edingen), Marcq (Mark), Petit-Enghien (Lettelingen), Mouscron (Moeskroen), Dottignies (Dottenijs), Herseaux (Herzeeuw), Luigne (Lowingen), Comines (Komen), Bas-Warneton (Neerwaasten), Houtem, Ploegsteert en Warneton (Waasten). Wat de wettelijke taalregeling in het Brusselse betreft (wet van 1963), voor Brussel gold de wet van 1932: de Brusselse agglomeratie (nu van negentien gemeenten) was en bleef een tweetalig gebied, dat wil zeggen dat het Nederlands en het Frans op voet van volkomen gelijkheid stonden. Maar er waren ook de residentiële **randgemeenten**, waar Franstaligen 'faciliteiten' vroegen; deze term wordt vooral gebruikt voor die gemeenten, al slaat hij ook op de tegemoetkomingen in alle voornoemde 25 taalgrensgemeenten. De zes Brusselse randgemeenten (Wemmel, Drogenbos, Kraainem, Linkebeek, Sint-Genesius-Rode en Wezenbeek-Oppem) bleven, nu als afzonderlijk administratief arrondissement, deel uitmaken van het Vlaamse gebied, maar kenden inzake bestuur taalfaciliteiten toe aan de Franstaligen (waarbij enig onderscheid werd gemaakt tussen de eerste vier en de laatste twee randgemeenten). Voorts werd er, overigens ten laste van de **Vlaamse Gemeenschap**, Franstalig kleuter- en lager onderwijs toegestaan, maar geen middelbaar onderwijs; in 1997-1998 telden die Franse basisscholen ruim 2700 leerlingen (jaarlijkse kostprijs 220.000.000 frank).

De grondwetsherzieningen van 1970-1993 verankerden de taalwetgeving van 1962-1963 in de grondwet. Voor het behoud van Voeren en de zes Brusselse randgemeenten bij Vlaanderen werd door de Vlamingen in 1988 als prijs de grondwettelijke verankering van de faciliteiten betaald. Voor de verankering verkiezen de Franstaligen de term 'betonning' en verwijzen daarbij naar grondwetsartikel 129. Daar leest men: "§1. De Raden van de Vlaamse en de Franse Gemeenschap regelen, bij uitsluiting van de federale wetgever, ieder wat hem betreft, bij decreet, het gebruik van de talen voor: 1 de bestuurszaken; 2 het onderwijs (...); 3 de sociale betrekkingen tusen de werkgevers en hun personeel (...). §2 Deze decreten hebben kracht van wet, respectievelijk in het Nederlandse taalgebied en in het Franse taalgebied, uitgezonderd wat betreft: de gemeenten of groepen van gemeenten palend aan een ander taalgebied en waar de wet het gebruik van een andere taal dan die van het gebied waarin zij gelegen zijn, voorschrijft of toelaat. Voor deze gemeenten kan in de bepalingen betreffende het ge-

bruik der talen voor de aangelegenheden bedoeld in §1 geen verandering worden aangebracht dan bij een wet aangenomen met de in artikel 4, laatste lid, bepaalde meerderheid; (...)." Met andere woorden: alleen een grondwetsherziening, met een meerderheid in de beide taalgroepen, kan de vergrendeling of betonning ongedaan maken of veranderen; hiermee werd het tijdelijk karakter van het faciliteitenstelsel ondergraven. Wat het taalgebruik en de taalkennis van de mandatarissen in de faciliteitengemeenten betreft, werd in 1988 een ingewikkeld compromis bereikt (zie daarover het overzichtsartikel **taalpolitiek en -wetgeving**). Met dat al blijft de federale wetgever bevoegd voor het taalgebruik in het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad, het Duitse taalgebied en de faciliteitengemeenten."

Na de samenvoeging van de gemeenten en na de nieuwe taalwetgeving en de grondwetsherzieningen zijn er in België 27 faciliteitengemeenten. Twaalf ervan liggen in Vlaanderen: zes aan de taalgrens (Bever, Herstappe, Mesen, Ronse, Spiere-Helkin en Voeren) en de zes randgemeenten (in 1970 als afzonderlijk arrondissement opgeheven en bij het arrondissement Halle-Vilvoorde gevoegd), die in het Nederlandse taalgebied liggen maar aan het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad grenzen. Vier liggen in het Franstalige Waalse landsgedeelte (Edingen, Komen-Waasten, Moeskroen en Vloesberg), negen in het Duitse taalgebied, twee in het Malmédys (met Duitstalige minderheid). Al deze gemeenten behoren tot een eentalig gebied en gebruiken derhalve de taal van dat gebied voor hun binnendiensten en voor de betrekkingen met andere diensten; zij kunnen in hun betrekkingen met het publiek de taal van de minderheid gebruiken en moeten particulieren in de door hen gebruikte taal antwoorden. "Niettegenstaande deze faciliteiten behoren de genoemde gemeenten volwaardig tot het Vlaamse of het Waalse Gewest en oefent het gewest op deze gemeenten het gewoon administratief toezicht uit. (...) De faciliteiten gelden alleen voor de bestuurden en niet voor de bestuurders" (Alen). Een apart geval is dat van het Duitse taalgebied, dat tot het Waalse Gewest behoort, in principe eentalig (Duits) is volgens het territorialiteitsbeginsel, maar niettemin de Franstaligen in al zijn gemeenten taalfaciliteiten verleent.

Eind 1997-begin 1998 zijn de taalfaciliteiten, en hoofdzakelijk in de Vlaamse randgemeenten, bijzonder in het nieuws gekomen na een omzendbrief van Vlaams minister van binnenlandse aangelegenheden, Leo Peeters. Door die brief van 16 december 1997 werden de taalfaciliteiten verstrakt en zouden de Franstaligen niet meer zoals voorheen na een eenmalige aanvraag eens en voorgoed officiële documenten in eigen taal krijgen, maar voor elk document opnieuw een Franse versie moeten aanvragen. De Franstaligen aanzien dit als een afwijking van de 'in de grondwet gebetonneerde' fa-

ciliteiten en houden vast aan de taalfaciliteiten als aan een absoluut en blijvend recht. Voor de Vlaamsgezinden daarentegen zijn de taalfaciliteiten van uitdovende aard. Minister Peeters vertolkte een bij de Vlamingen algemeen verspreide mening, waar hij zei dat wie zich in een ander taalgebied vestigt een inspanning tot aanpassing moet doen. Om zijn advies gevraagd relativeerde de Raad van State bij monde van auditeur-generaal M. Roelandt in april 1998 het nadeel dat de ministeriële rondzendbrief aan de Franstaligen zou berokkenen en wees erop dat noch het Waalse Gewest noch de Franse Gemeenschap bevoegdheid had op Vlaams grondgebied. (Ook het Arbitragehof en het Europese Hof voor de Rechten van de Mens hadden zich eerder al in diezelfde zin uitgelaten.) Het Franstalig verzoek tot schorsing van de omzendbrief werd derhalve door de auditeur-generaal verworpen. Het definitieve arrest over de vernietigingsverzoeken kan nog een of twee jaar uitblijven. Inmiddels wil minister Peeters aan zijn omzendbrief vasthouden, maar de burgemeesters van de randgemeenten leggen, in afwachting van het arrest, de omzendbrief naast zich neer.

VOOR MEER INFORMATIE EN LITERATUUR: zie **taalgrens, taalpolitiek en -wetgeving, randgemeenten.**

REGINALD DE SCHRYVER